

Dr hab. Jacek Siciński
Uniwersytet Łódzki
Zakład Biologii Polarnej i Oceanobiologii
ul. Banacha 12/16
90-237 Łódź

PROFESOR KRZYSZTOF JAŻDŻEWSKI – 40 LAT PRACY TWÓRCZEJ

Dnia 29. 09. 2000 r. w Uniwersytecie Łódzkim odbyła się uroczysta sesja poświęcona Profesorowi dr habil. Krzysztofowi Jażdżewskiemu, łódzkiemu zoologowi i hydrobiologowi, wieloletniemu Kierownikowi Katedry Zoologii Bezkręgowców i Hydrobiologii Uniwersytetu Łódzkiego i Prorektorowi tej uczelni w latach 1990 – 1996, od 1983 roku Kierownikowi Zakładu Biologii Polarnej i Oceanobiologii Uniwersytetu Łódzkiego. Znacząca część naukowej aktywności Profesora, obejmująca niemal połowę Jego dorobku, przypada na badania antarktyczne.

Mija właśnie 40 lat twórczej pracy Profesora K. Jażdżewskiego, jeśli za jej początek uznać Jego pierwszą naukową publikację, która dotyczyła morfologii ryby – strzebli błotnej, stosunkowo rzadko spotykanego w naszych wodach przedstawiciela ryb z rodziny karpiowatych. Światowej sławy specjalistą Profesor Jażdżewski stał się jednak w dziedzinie znajomości skorupiaków, zwłaszcza jednej z ich najbogatszych w gatunki grup, tj. skorupiaków obunogich. Czterdziestoletni okres pracy twórczej zaowocował ponad 140-oma publikacjami, z których większość dotyczy właśnie obunogów. Niemal połowę z nich stanowią oryginalne prace naukowe, reszta przypada na artykuły przeglądowe, popularno-naukowe, nekrologi, hasła encyklopedyczne itp.

Znaczną część dorobku naukowego Profesora, stanowią prace o skorupiakach Zatoki Puckiej, których wieloaspektowe badania rozpoczął Profesor w 1958 roku. Uwieńczeniem szeroko zakrojonych, kilkuletnich badań Zatoki Puckiej była rozprawa doktorska z 1967 roku pt. „Pancerzowce (Malacostraca) Zatoki Puckiej”. Na jej podstawie powstała seria publikacji, a wśród nich interesująca dyskusja o stanowisku systematycznym sześciu taksonów równonogów z grupy Jaera, stanowiących faktycznie grupę gatunków in statu nascendi. Inne traktują o fenologii i biologii rozrodu sześciu gatunków kielży oraz o biologii dwu pospolitych w Bałtyku gatunków hermafrodytycznych skorupiaków. W roku 1970 i 1971 ukazują się kolejno dwie duże prace. W pierwszej z nich autor omówił cykle życiowe 28 gatunków skorupiaków. Druga stanowi szczegółowe studium ekologii i biogeografii pancerzowców Zatoki Puckiej. W latach 70-tych i 80-tych pojawiają się prace o kielżach (Gammaridae) i bełkaczkach (Corophiidae) polskiego pobrzeża Bałtyku.

Bardzo znaczącym nurtem w działalności Profesora Jażdżewskiego są badania antarktyczne. Ponad jedna trzecia dorobku związana jest z tym obszarem wszechoceanu. Polarny rozdział naukowej twórczości Profesor rozpoczął w 1973 roku, biorąc udział w Trzeciej Wyprawie Polskich Biologów na Antarktydę. Bogaty program naukowy obejmował m.in. badania fauny dennej Zatoki Ałaszejewa położonej u wybrzeży Ziemi Enderby we Wschodniej Antarktyce. Stamtąd też pochodzą pierwsze materiały zoobentosu antarktycznego, stanowiące początek pokaźnego już naukowego zbioru antarktycznych bezkręgowców, jaki w ciągu ponad ćwierćwiecza zgromadził Profesor i jego uczniowie.

Następnym ważnym etapem badań antarktycznych był udział Profesora Jażdżewskiego w I Polskiej Morskiej Ekspedycji Antarktycznej na pokładzie r/v „Profesor Siedlecki” w sezonie 1975/76. Rezultaty tej wyprawy były opublikowane w 25 tomie Polskiego Archiwum Hydrobiologii w 1978 roku. Udziałem Profesora były prace nad strukturą populacji kryla z obszarów Zachodniej Antarktyki. Wtedy także powstało kompendium wiedzy o antarktycznych eufauzjach ze szczególnymi ich charakterystykami. Dopelnieniem dorobku jaki przyniosła ta wyprawa była także praca o oddychaniu antarktycznych obunogów. Udział w pierwszej z serii trzech ekspedycji międzynarodowego programu BIOMASS w lutym i marcu 1981 roku stanowi kontynuację badań antarktycznego zooplanktonu. Celem wyprawy było m.in. rozpoznanie zasobów kryla, ryb i kalmarów w wodach antarktycznych i możliwości ich przemysłowego odłowu. Wśród naukowych rezultatów wyprawy, opublikowanych w trzecim tomie Polish Polar Research w 1982 roku znalazły się prace współautorskie Profesora Jażdżewskiego, dotyczące stadiów larwalnych kryla oraz obszerne studium, traktujące o zgrupowaniach zooplanktonu Cieśniny Drake'a i Cieśniny Bransfielda. Spektakularnym uwieńczeniem tych prac było zaprezentowanie polskich wyników w specjalnym wydaniu poświęconym programowi BIOMASS w Cambridge w 1985 roku. Opracowanie kolekcji pelagicznych obunogów z rodziny Hyperiidae zebranych przez trzy polskie morskie ekspedycje stanowi jeszcze jeden akcent planktonowego nurtu w antarktycznych badaniach Profesora Jażdżewskiego.

Profesor K. Jażdżewski jest twórcą łódzkiej szkoły biologów polarnych. Formowanie zespołu, rozpoczęte w drugiej połowie lat 70-tych, zaowocowało powołaniem przez Rektora Uniwersytetu Łódzkiego wiosną 1983 r. Pracowni Biologii Polarnej, przekształconej w 1995 r. w Zakład Biologii Polarnej i Oceanobiologii. W ośmioosobowym zespole polarników, kierowanym przez Profesora od ponad 20 lat, opublikowano do tej pory ponad 100 oryginalnych prac, co stanowi około 10% naukowego dorobku Polaków powstałego w ostatnim ćwierćwieczu w dziedzinie biologii rejonów antarktycznych.

Od początku istnienia Polskiej Stacji Antarktycznej im. H. Arctowskiego PAN ważnym nurtem badań były szeroko zakrojone prace nad zoobentosem Zatoki Admiralicji, akwenu badanego przez Polaków od niemal ćwierćwiecza. W

twórczości naukowej Profesora Jażdżewskiego zajmują one poczesne miejsce. Pierwsze znaczące i dobrze w literaturze światowej cytowane wyniki opublikowane były przez Profesora i jego współpracowników w 1986 roku. Dotyczyły oszacowania liczebności i biomasy zwierząt bezkręgowych płytszego sublitoralu Zatoki Admiralicji. W tym samym roku we współpracy polsko-francuskiej powstała pierwsza obszerna lista 226 gatunków zoobentosu omawianego tu akwenu.

Obunogi, grupa której Profesor Jażdżewski poświęcił w swej naukowej twórczości szczególną uwagę, ma w nurcie badań polarnego zoobentosu znaczące miejsce. W dwu publikacjach z 1991 roku przedstawiona została różnorodność obunogów górnego i środkowego sublitoralu Zatoki Admiralicji. Lista obejmuje ponad 100 gatunków bentosowych Amphipoda. Dwie inne prace stanowią wkład do poznania szczegółów sieci troficznej antarktycznego ekosystemu. Jedna dotyczy udziału obunogów w diecie trzech pospolitych, zwłaszcza w Zachodniej Antarktyce, gatunków pingwinów z rodzaju *Pygoscelis*. Inna wyjaśnia behavior pokarmowy rybitwy antarktycznej i znaczący udział nekrofagicznych obunogów w diecie tego ptaka.

Gdy idzie o egzotyczne i odległe rejony świata to Antarktyka nie jest jedynym obszarem zainteresowań Profesora. Brał także udział w wyprawie na Morze Karaibskie w 1978 roku i w Polskiej Wyprawie Arktycznej w roku 1997. Przy każdej niemal okazji realizował swą wielką pasję – nurkowanie swobodne, traktując je zarówno jako przyjemność, jak i metodę badawczą. Pierwsze obserwacje podwodne w Antarktyce przeprowadził w 1981 roku. W roku 1988 i 1994 zebrał natomiast obfite materiały, na podstawie których powstała seria prac, dotycząca kilku rzędów skorupiaków z grupy Peracarida. Porównanie fauny skorupiaków obunogich dwu polarnych fiordów, Hornsundu w Arktyce i Zatoki Admiralicji w Antarktyce w pracy napisanej wspólnie z J. M. Węśławskim i C. De Broyerem, stanowi efekt zainteresowań także drugim z dwu polarnych obszarów Ziemi.

Ważną częścią dorobku naukowego Profesora Jażdżewskiego są prace taksonomiczne, dotyczące zwłaszcza europejskich słodkowodnych i antarktycznych obunogów. Wątek taksonomiczny rozpoczęty w 1962 roku publikacją o równonogu *Sphaeroma hookeri* miał przez wszystkie lata pracy swą kontynuację. Opis nowego dla nauki gatunku *Gammarus varsoviensis*, wyjaśnienie statusu taksonomicznego i wyodrębnienie gatunku *Gammarus leopoliensis*, analiza porównawcza dwu gatunków bełkaczek *Corophium curvispinum* i *Corophium sovinskyi*, czy dwie prace o antarktycznych przedstawicielach rodziny z Synopiidae (gatunki: *Tiron antarcticus* i *Cardenio paurodactylus*) mogą stanowić wiodące przykłady twórczości na polu taksonomii skorupiaków.

Jednym z najbardziej pasjonujących dla zoologa zagadnień jest proces formowania się i zmian faun w holocenie. W tej dziedzinie ekspansje i migracje gatunków powodowane zarówno przyczynami naturalnymi, jak i tymi związanymi z działalnością człowieka, stanowią od wielu lat przedmiot zainteresowań Profesora

Jażdżewskiego. Są nim także zagadnienia przypadkowych oraz świadomych introdukcji gatunków i ich rozprzestrzenianie. Obszerne studium, przedstawiające stan wiedzy na temat ekspansji kielży w wodach Europy, ekspansji spowodowanej działalnością człowieka, było zaprezentowane w 1977 roku na IV Międzynarodowym Kolokwium dotyczącym Amphipoda, a szeroko cytowana publikacja na ten temat została opublikowana w roku 1980. Introdukcje i inwazje gatunków amerykańskich, bałkańskich i ponto–kaspjskich w północnej, zachodniej i środkowej Europie stanowią przedmiot tego w najwyższym stopniu interesującego studium. W późniejszych latach intensywnie badanym zagadnieniem stała się inwazja skorupiaków ponto–kaspjskich do polskich rzek i dalsza ich migracja na zachód Europy. Jej podsumowaniem są wyniki opublikowane w pracy z 2000 roku, a prezentowane w 1998 r. na IV Międzynarodowym Kongresie Skorupiactwa w Amsterdamie, odbywającym się pod hasłem „The biodiversity crisis and Crustacea”. Obok opisanego tu pokrótce wątku biogeograficznego w polu zainteresowań Profesora Jażdżewskiego pozostają zagadnienia związane z niekorzystnymi zmianami lokalnych faun, objawiającymi się ustępowaniem i zanikaniem gatunków.

Profesor Jażdżewski jest autorem i współautorem kilku dużych, syntetycznych opracowań, dotyczących skorupiaków Polski. Charakterystyki, opisy, bogate ilustracje, katalogi i wykazy gatunków stanowią znakomite kompendia wiedzy o naszych krajowych, bałtyckich i słodkowodnych skorupiakach. Są też wyrazem fascynacji i chęci poznania różnorodności biologicznej, bodaj jednej z najważniejszych cech przyrody ożywionej. Pierwszą z tych syntez była rozprawa habilitacyjna z 1975 roku – wyczerpująca monografia o polskich słodkowodnych i morskich kielżach. Druga, zaprezentowana w zarysie w 1992 roku na I Europejskiej Konferencji Karcynologicznej, znalazła swój pełny wyraz w postaci Katalogu Fauny Polski opracowanym wspólnie z A. Konopacką. Współpraca z C. De Broyerem z Królewskiego Instytutu Nauk Przyrodniczych w Brukseli zaowocowała w 1993 roku katalogiem 808 gatunków i podgatunków pelagicznych i bentosowych obunogów antarktycznych.

Szeroki wachlarz zainteresowań naukowych Profesora Jażdżewskiego uzupełniają kilka współautorskich prac dotyczących fizjologii i biochemii skorupiaków. Opis trzeciorzędnego kielża z bursztynu bałtyckiego ze zbiorów Muzeum Ziemi PAN stanowi natomiast interesujący akcent paleobiologiczny w Jego twórczości.

Szerokie zainteresowania naukowe, obejmujące takie dziedziny, jak zoologia, oceanobiologia, systematyka zwierząt, zoogeografia i ekologia wodnych bezkręgowców znajdują swoje wierne odbicie w wykładach i seminariach Profesora Jażdżewskiego przeznaczonych dla studentów Uniwersytetu Łódzkiego. Ta część działalności obejmuje także wykłady Profesora prezentowane w kilkunastu ośrodkach akademickich Europy, Afryki, oraz Ameryki Północnej i Południowej. Liczna rzesza uczniów Profesora obejmuje m.in. 80 magistrów i 7 doktorów, którzy uzyskali swe naukowe ostrogi pod jego naukową opieką. Natomiast stopień

doktora habilitowanego otrzymały już cztery osoby z grona uczniów Profesora, trzy z nich w dziedzinie biologii Antarktyki.

Dopełnieniem dydaktycznej działalności Profesora prowadzonej w Uniwersytecie Łódzkim jest Jego duże zaangażowanie na polu popularyzacji wiedzy. Jednym z przykładów może być opracowanie kilkudziesięciu haseł, dotyczących skorupiaków do encyklopedii PWN. Innym rodzajem tego typu działalności jest rozpowszechnianie w kraju i na świecie wiedzy o polskiej aktywności i dokonaniach w Antarktyce, o polskich naukowych ekspedycjach w tamte rejonny świata czy wreszcie o znaczeniu Polskiej Stacji Antarktycznej im. H. Arctowskiego na wyspie King George. Praca pt. „Zoobentos antarktyczny” opublikowana w 47 tomie „Kosmosu” przybliży polskiemu Czytelnikowi w sposób syntetyczny dokonania nauki w dziedzinie biologii i ekologii fauny dennej Oceanu Południowego. Głos zabierany w żywotnych dla środowiska naukowego sprawach stanowi jeszcze jeden przejaw pasji i zaangażowania Profesora Jażdżewskiego. Dyskusja, dotycząca priorytetów w nauce oraz znaczenia badań podstawowych prezentowana w 1997 roku na łamach „Forum Akademickiego” jest dobrym przykładem takiej aktywności.

Udział Profesora Jażdżewskiego w pracach rozlicznych gremiów naukowych i paranaukowych stanowi jeszcze jeden ważny nurt jego działalności. Jest wiceprzewodniczącym Komitetu Zoologii, Komitetu Badań Polarnych i Komitetu Badań Morza Polskiej Akademii Nauk, członkiem sześciu rad naukowych. Od 1996 roku pełni funkcję zastępcy delegata Polski na posiedzeniach SCAR-u (tj. Naukowego Komitetu d/s Badań Antarktyki), a od 1997 roku jest delegatem naszego kraju do Europejskiego Komitetu d/s Nurkowania Naukowego.

Jest także redaktorem centralnego, naukowego periodyku „Polish Polar Research”. W latach 1980 – 1989 pełnił funkcję redaktora serii „Folia limnologica” wydawanej w Uniwersytecie Łódzkim. Jest ponadto członkiem komitetów redakcyjnych kilku serii wydawniczych związanych z zoologią i oceanobiologią takich jak „Fauna słodkowodna Polski”, „Monografie Fauny Polski”, „Przegląd Zoologiczny” czy „Oceanology”. Jest wreszcie członkiem licznych towarzystw naukowych w Polsce (m.in. Łódzkie Towarzystwo Naukowe i Towarzystwo Naukowe Warszawskie) i zagranicą (Biological Society of Washington czy The Crustacean Society).

Profesor Jażdżewski cieszy się w środowisku naukowym powszechnym szacunkiem i uznaniem. Powierzenie mu organizacji dwu międzynarodowych kolokwium (V i VIII International Colloquium on Amphipoda odpowiednio w roku 1981 i 1994) są tego znaczącym wyrazem.

Z okazji jubileuszu składamy Panu Profesorowi słowa uznania i życzymy dalszych sukcesów.